

ANTROPONÍMIA SEMÍTICA CASTELLONENCA: JUEUS I MUDÈJARS AL SEGLE XV

J. Ramon MAGDALENA NOM DE DÉU
(Universitat de Barcelona)

Al Xè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica, celebrat a València els dies 29 i 30 de març de 1985, el meu docte col·lega Lluís Gimeno Betí posava la primera pedra, els fonaments, dels estudis d'antroponímia jueva a terres castellonenques⁽¹⁾ tot i assenyalant

«... la manca quasi absoluta de treballs en aquest sentit, i això en els nivells elementals. Pensem que no disposem –no disposen els semitistes– ni tan sols de repertoris d'on poder extraure llurs resultats...»

Jo no ho exageraria tant, ni més aviat gosaria de dir el contrari: que sí tenim «repertoris» i fonts⁽²⁾. El que passa és que, senzillament, els especialistes en llengües

-
- (1) GIMENO BETÍ, LLUÍS: *Antroponímia jueva castellonenca dels segles XIV i XV.* - «SOCIETAT D'ONOMÀSTICA» XXIII [X COL·LOQUI, València 29-30 març 1985] Març 1986, pp. 305-309.
 - (2) Entre les fonts documentals publicades, amb nombrosos antropònims de «moros» –i bastants «jueus»– valencians caldria citar: *Llibre del Repartiment de València*. Edició dirigida per Antoni Ferrando i Francés... València 1978. MARTÍNEZ FERRANDO, JESÚS ERNESTO: *Catálogo de la documentación relativa al Antiguo Reino de Valencia.* - Volumen I, Jaime I, El Conquistador. Volumen II, Pedro el Grande. Madrid, 1934. PILES ROS, LEOPOLDO: *Estudio documental sobre el Bayle General de Valencia, su autoridad y jurisdicción*. Valencia 1970. Fonts àrabs a: BARCELÓ TORRES, MARÍA DEL CARMEN: *Minorías islámicas en el País Valenciano. Historia y dialecto*. Valencia 1984. Per als jueus valencians: JOSEPH JACOBS: *An Inquiry into the Sources of the History of the Jews in Spain*. London 1894. JEAN RÉGNÉ: *History of the Jews of Aragon. Regesta and Documents 1213-1327*. Edited and annotated by Yom Tov Assis. Jerusalem 1978. JOSEP-MARI MILLÀS VALLICROSA: *Un manuscrit hebraic-valencià.* - «BUTLLETÍ DE LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA» (Barcelona) VI (1925), pp. 341-357. FRITZ BAER: *Die Juden im christlichen Spanien. Erster Teil. Urkunden und Regesten. I aragonien und Navarra*. Berlin 1929. JOSÉ MARÍA DOÑATE SEBASTIÀ & JOSÉ RAMÓN MAGDALENA NOM DE DÉU: *Three Jewish Communities in Medieval Valencia. Castellón de la Plana, Burriana, Villarreal*. Jerusalem 1990. A més, caldria buidar sistemàticament tota una sèrie d'articles dispersos a revistes especialitzades –com «Sefarad», «Al-Andalus», «Al-Qantara», etc.- i les obres d'autors i erudits valencians del segle passat, com Balbás, Chabret, Chabás, etc.

semítiques mai no hem tingut ganes o disposició efectiva d'encetar aquesta feixuga tasca⁽³⁾.

Ara, recollint el guant d'En Gimeno, aprofito aquí l'ocasió per aportar la meua primera –encara que, de moment, reduïda– aportació en aquest àmbit de l'antropònimia castellonenca medieval.

Pel que fa els jueus, he registrat totes les variants gràfiques de noms i cognoms⁽⁴⁾ que consten a la documentació emprada: els «Llibres de Processos de Justícia Civil» de Castelló de la Plana, anys 1412 a 1492 (amb Ilacunes)⁽⁵⁾.

Els «noms»⁽⁶⁾ [hebreu שם-פּרטי].

De 30 noms inventariats, 19 són hebraics propis de la tradició bíblica: Abraham, David, Jacob, Leví, etc. Un és d'origen arameu: Atronay i, un altre àrab: Maymonet. Tan sols 8 són *no semítics*: Ardit, Astruc, Compte, Estrella, Graciana, Ordonya, Perla i Vidal.

Els «cognoms» [hebreu שם-משפחה].

Entre els 31 «noms de família» o cognoms hi ha alguns «noms propis» hebraics: Açach, Azar, Leví, Sason i l'arameu Atronay. D'origen àrab n'he identificat 5: Alagem, Arramí, Façan, Marquessí i Sibilí. Els altres són romànics, com Bites, Catorze, Crespi, Déu Vossal, Tholedano, etc., i un de germànic: Rodric.

A la llista que segueix ofereixo 1) el noms 2) els cognoms, amb totes les variants gràfiques, així com llur grafia semítica originària, tant hebraica com aràbiga.

JUEUS

1) NOMS

Abraham: Abrafí. Abrafim, Abraffim, Abraham, Abraham, Abrefim, Brahim, Brayn, Habram אברהם .

Alazer, Alezer, Elezer אלעזר .

Ardit

Astruc, Astruch, Astruguet, Aztruch, Estruch, Astruga

Atronay נתרונאי .

Aim, Ahim, Aym. Hahim, Haym, Hayim, Him חיים .

Ararilla, Atzerilla, Azarilla עזראִל més el sufix «illa».

Caxò.

(3) Com a obra excepcional cal esmentar el magnífic estudi de LABARTA, ANNA: *La onomàstica de los moriscos valencianos*. C.S.I.C. Madrid 1987.

(4) Una curiosa i didàctica introducció a la onomàstica dels jueus sefardites es pot veure al llibre de MICHAEL MOLHO: *Usos y costumbres de los sefardtes de Salónica*. Madrid-Barcelona 1950, pp. 67-75.

(5) És la documentació del meu llibre *Judíos y cristianos ante la «Cort del Justícia» de Castellón*. Castellón de la Plana 1988, amb més de 1.100 documents inèdits a l'apèndix.

(6) Aquí convé indicar que, parlant de «jueus» y musulmans» no és pot dir mai «nom de font», expressió vàlida únicament pels cristians.

Cohen, Choen, Cofen, Coem כהן .
 Compte
 David, Davit דוד .
 Estrella
 Gentò, Jentò יום-טוב .
 Graciana
 Ayçach, Iach, Isac, Isach, Iscach, Ishac, Isaac, Içac, Içach, Hiçach, Hisach, Hiçag,
 Yçach, Ysach, Yssach. Yzach יצחק .
 Jacob, Jacobet יעקב .
 Fudà, Jafudà, Jaffudà, Jufudà. Jufuydà, Yafudà יהודה .
 Jucef, Juceff, Jussefet. Jusçp יוסף .
 Jusuè, Jusuè. Husuè יהושע .
 Leví לוי .
 Masaltò מזל-טוב .
 Maymonet, àrab میمون hebreu פימון més el sufix «et».
 Mocé, Mosé, Mossé משה .
 Ordonya
 Perla
 Samuel, Samuell שמואל .
 Salamó, Salomó שלמה .
 Saltel, Saltell שאלת-אל .
 Vidal
 Xemblel, Yanbley

2) COGNOMS

Açach יצחק .
 Açar, Atzar, Azar. Aznar עזר .
 Abelmalé, Cabalmalé, Cabalmarà, Cabelmalé, Cabelmalef, Cagabalmalé, Çabalmalé,
 Gabalmalé, Guebelmalé, Quebelmalé, Xabellmalé קבל-מלא .
 Abenardut אבנרדוט .
 Abenazarò אבנר-עזר més el sufix «o».
 Abenfforna, Abenforma. Abenforna, Abin Forma, Benforna בן-פורנה .
 Abenzahar אבנ-זהר .
 Acreix.
 Alagem, Lagem, Lagen, Legem, Legen, Lelegem, Legez, Lugen, Nagem, Negem אלעג'ם
 de l'àrab المحم .
 Aramí, Arramí ארמי de l'àrab الرمي .
 Ardit
 Asehò, Aseò
 Atronay
 Adzarilla, Adzerrilla, Atzarila, Atzarilla, Atzerilla, Azarila, Azarilla, Azdrila, Azdrilla,
 Azirilla, Ezdrilla אזורא més el sufix «illa».
 Balbàs, Balvàs, Ballvàs, Valbàs, Valvàs, Vallvàs בר-אבס .
 Bempelg.
 Bites

Caixà, Caixó, Caxó
 Catorze, Quatorze
 Crespi
 Çaçon ששון .
 De Vos Sal, Deulossal, Déu Vossal, Devosal, Devossal
 Examblell, Exambleym Exanbley, Samblel, Samblell, Sanbell, Sanblel, Ssamblel,
 Xamblell, Xemblel, Xemblell, Xembley.
 Façan, Façen, Fazan, Fecen חסן de l'àrab حسن.
 Leví
 Maior, Mayor מאיר.
 Marquesí de l'àrab مركشي.
 Roderich, Rodric. Rodrich
 Sibilí de l'àrab اشبلي.
 Tarafó
 Tholedano, Toledano, Tolledano

L'antroponímia dels «mudèjars» castellanencs –i alguns pobles de les rodalies– l'he tret del «Libre de la Vàlua de la Peyta de 1468», i del «Libre de Compres e Vendes de 1469» de l'Arxiu Municipal de Castelló⁽⁷⁾

A les llistes hi ha 89 entrades, en que veiem freqüentment el «nom propi» [en àrab أسم] tradicional Alf. [I]brahim. Yucef, Maffomat, Azmet, Façan, etc, i de vegades l'«honorífic» [en àrab لقب] com a «nom»: Çalé, Abdallà, Abdolaç. També el «patronímic» o «alcúmia» [en àrab الكنية], una vegada en un nom de dona: Bocaya (és a dir, la dona de n'[A]bocayo).

No és infreqüent de trobar el «nom propi» en romanç, i no en àrab: Català, Lop, Torde-lló i Squerdo. Els «cognoms» són una barreja d'«alcúrnies» (el ja esmentat [A]bocayo), «gentilícis» [en àrab نسبة] com Matetí [de Matet]. Tibicí [de Tivissa], Arraquinf [de Requena] i Torrení [de Torrent(t)] i «honorífics» [en àrab لقب] com Annader.

És curiós que molts «cognoms» són totalment romànics: Fando⁽⁸⁾ Faderell, Março, Serrano, Morisco, Galbes, Piquapedra, Castellano, Ballester, Tordello, Gallo, Ferrer i Xico.

Les llistes inclouen totes les variants gràfiques així com les grafies aràbigues dels «noms» i «cognoms» que he pogut reconstruir.

a) MUDEJARS DE CASTELLÓ

Abdallà Fando عبد الله فندو.
 Çuelymà Bocayo سليمان أبو كيو.
 Thader Annader طاهر الندير.
 Bocaya, viuda (veure Bocayo).

(7) Una descripció d'aquestes fonts al meu llibre *La Aljama Hebrea de Castellón de la Plana en la Baja Edad Media*. Castellón de la Plana 1978, especialment les pp. 14-18. Vegeu, també, el meu article *Propiedades rústicas de los mudéjares borriolenses en el término municipal de Castellón (1468)*.- «MISCELÁNEA DE ESTUDIOS ÁRABES Y HEBRAICOS» (Granada) XXVII-XXVIII (1978-1979), pp. 179-195.

(8) Amb residus mossàrabs al grup consonàntic -nd-. Vegeu JOAN COROMINES: *Estudis de Toponímia Catalana. Volum II*. Barcelona 1970, pp. 152-153 i nota 8.

Tibicina

Alí (Alfí) Março علي مرسو.

Brahim Adnader ابراهيم الندير.

Çalé Arroçet (Arroet) صلاح الروسيط.

Jucef Çalio (alias Gordo) يوسف ساليو.

Jucef Serrano يوسف سيرانو.

Azmet Faraig احمد فراح.

Azmet Bocayo.

Català, moro

Jucef Matetí يوسف متيتي.

Azmet Sampol

Maffomat (Mahomat Fando) محمد فنندو.

Izbatla Tammuç (Sbatla), fill de Cilim

Jucef Arroçet (Arruet)

Mahomat Maztor

Alí (Alfí) Çalio

Maffomat (Mahomat) Aboroç محمد ابو روس.

Abraffim Morisquo (Abrahim Morisco - Abrahaim Morisquo)

Azmet Çalio (alias Guitó)

Maffomat Jàbar محمدر حابر.

Maffomat Aluayeç (Mahomat Auayez) محمد الوايس.

Azmet Xebben (Xaben) احمد شتين.

Çalé Arroçet صلاح الروسييت.

Jucef Sonpol (Sampol)

Çalim Almostí سالم المستي.

Ffaçan (Façan) Çalio حسن ساليو.

Abdalla Março

Azmet Alfaquí احمد الفقي.

Azmet Izbatla (Esbatla) alias Quexalet

Abdolaçiç (Abdulaziz Bocayo) عبد العزيز ابو كايو.

Çalé Abducamet صلاح عبد كامط.

Jucef Galbes, moro

Mahomat Estbatla, alcaldí.

b) MUDÈJARS DE BORRIOL

Azic Amerí عزيز اميري.

Cilim Tibicí

Azmet Alfons

Alí Aboroç

Mahomat Çanbluç

Çale Faderell

Azmet Piquapedra

Maffomat Aboroç

Alí Abtugenní

Çat Castellano سعاد.

Mahomet Ballester
Aziz Jabar
Azmet Amerí
Abdolaçiq Amerí
Alí Mueddí **علي مؤدي**.
Squerdo Senpol
Mahomat Tagarí
Azmet Alfaraç **احمد الفرس**.
Maffomat Castellano
Maffomat Tordello
Tordello
Çaat Tibicí
Azmet Tordello
Tibicí Serrano
Monim Serrano
Lop Tibicí
Azmet Tibicí
Abraim Quimí **ابراهيم قيمي**.
Mahomat Gallo
Azmet Aroçet
Faraig Arroçet
Azmet Calio
Abrafim Aboroç
Alí Fadarell
Abdallà Arraquiní **عبدالله الرقني**.

c) MUDEJARS D'ALCALÀ DE XIVERT, ARANYOL, BÈTERA, BETXÍ, BORRIOL, SOT DE FERRER, NÀQUERA, etc., aveïnats a Castelló

Tafurlà, moro de Xivert
Abdulaziz, moro de Çot
Mahomat Ferrer, moro d'Alcalà
Eça Maştor
Azmet Sbatla, de Alcalà
Jafiel Hafamma, moro de Bètera
Hahuamer, moro fill de Mahomat Hauhamer de Nàquera
Jucef Morisquo, moro de Cirat
Abrafim Adnador
Cilim Adnador
Jucef Matetí, moro de Priandell
Alí Adnader
Jucef Annader
Jacob Torrení de Betxí **يعقوب طوربي**.
Càcim Almoatí **قاسم الموطي**.
Cilim Xiquo, moro
Mahomat Esbatla, alcadí d'Aranyol